

Diskuse o historii

◆ diskuse | přepis, česky, vznik: 6. 2. 1988 ◆ poznámka: schůzka historiků s nehistoriky v hotelu Tichý; datum a místo odvozeno z myšlenkového záznamu 88-186 – 88-190; dokument obsahuje pouze přepis Hejdánkových vstupů

◆ discussion | transcript, Czech, origin: 6. 2. 1988

Diskuse o historii [1988]

Hejdánek

Urbánkova věc sem patří, nejsme tu samí odborní historici. Chtěl jsem upozornit na to – to je poznámka k referátu Dr. Křena, k jedné maličké věci – na jedné straně na to náboženské, hledat smysl dějin, a proti tomuto vědecké, hledat celistvý výklad. Mně se zdá, když už jsme tady pohromadě nejenom historici, že je třeba připomenout právě některé aspekty, které obvykle pro historiky jsou druhotné. Především ta věc, že lidé čekají něco od historie. Otázka je, co čekají. Leccos. Mladí lidé třeba čekají, jaká je to krásná věc, filozofie, a pak jsou otráveni. Nepochybně s historií je to také tak. Většina té práce je dřina, která člověka unavuje, žádná radost z toho. Historiografové musejí uvádět tendence, hledat v historii něco, co tam není, být nemůže, musejí to uvádět na pravou míru. Ale naproti tomu jsou tam věci, které lidé čekají od historiografie, lépe od líčení historie, právem. Má to tam být. Ať už to dělají vědci samotní anebo popularizátoři. Já si nemyslím, že by na popularizátorech bylo možno chtít, aby dělali syntézu. Tím mohou už provedenou syntézu popularizovat, ale v žádném případě nemohou vycházet z dílčích monografií a z těch dělat populární celek. To je nonsens. To patří ještě historikům. To znamená zároveň ovšem, že historikové musejí pracovat ještě něčím jiným než historickými metodami. Tedy když už někdo chce tu celistvou historii nějak konstituovat, tak k tomu musí mít, pokud přijmeme, že jde o filozofii dějin, jakési filozofické předpoklady. Prostě a dobře, nějak se s tou filozofií musí také seznámit. Je to vlastně hraniční záležitost a nejde to dělat diletantsky ani ve smyslu profesionální odbornosti historické. Protože je to právě něco, co přesahuje právě tu odbornost. To jsou metodologické záležitosti. Co jsme tu slyšeli, už dvakrát, jak je zájem o historii, já si myslím, že celou tu otázku o smyslu dějin je třeba zařadit do kulturně duchovního kontextu a to nejen českého, nýbrž i celosvětového, to je to, o čem se obvykle mluví jako o nové vlně konzervatismu a o čem, na základě vynálezu architektů, se teď čím dál tím víc mluví jako o postmodernitě. Je to otázka, jak se to interpretuje, já to vidím tak, že je to jakýsi poslední výběžek modernity de facto, modernitu chápu s Nietzsche jako rozklad hodnot a ve chvíli, kdy ten rozklad hodnot je tak zřejmý, že k hodnotám už se nelze vracet, protože žádné nejsou, nikdo na ně nevěří, zbývá ještě ta narativita. To je poznámka k Urbánkovi. Mně se zdá, že toto je celková tendence, trend, který jde světem, návrat k tradicím, ale ne z vnitřních důvodů, ale protože je tady vakuum. To je charakteristika té postmodernity. Těhle věci by historici neměli nahrávat, byla by to chyba. Tuto vlnu by neměli považovat za vlnu pro sebe.

Už bylo řečeno, jak to vypadá u nás, že to nahrává té trošku podbízivé interpretaci dějin počítá se s tím konzumem a já si myslím, že to není jenom tento vnější aspekt, ale že to konzumuje historickou vědu v podstatě. Jediná záchrana je užší spolupráce s filozofy – samozřejmě ne v těch profesionálních záležitostech, ale v té hraniční oblasti.

Hejdánek (19)

Chtěl bych na té poslední diskusi ukázat, jak významné se může ukázat určité schéma přístupu odborného historika nebo konzumenta historie a historiografie, který zůstává nereflektován. Tj. otázka českého a slovenského programu vedle sebe, československého kdysi atd. Když to rozebereme, podíváme se na to blíže, tak v pozadí je Herder. Jako samozřejmý předpoklad. Musíme uvážít jednu věc. Samozřejmě historicky to mělo ne zcela pěkné aspekty, nebo lépe neúspěšné aspekty, myšlenka českoslovenství, čechoslovakismu – jak se tomu spíš nadává – já vím při své neznalosti o jediném člověku, který ji vzal opravdu do důsledků vážně a vypracoval ji až do všech důsledků. A ačkoli po mém soudu původcem té myšlenky je Masaryk, a to v České otázce, ačkoli tam o tom nemluví, mně se zdá – odpusťte malé extempore – že Masarykovo pojetí českých dějin mělo svou strategii, že to není možné vykládat jen v jedné ploše. To, že zdůraznil, že česká otázka je otázkou světovou, to byla strategie. Chtěl odbourat zúžení otázky po smyslu českých dějin jen na

pouhou nacionalisticky orientovanou, herderovsky chápanou ideu. A když řekl, že to... tak to nebylo proto, jak ty kritiky dneska vyvstávají, máme dost problémů, budeme ještě řešit problémy za svět atd, tak to vůbec nebylo míněno. Míněno to bylo jako včasné, dokonce předčasné ideologický útok proti možné nacionalistické interpretaci češství. Ovšem Masaryk tuto myšlenku nedomyslel a neudržel, zejména pak za 1. republiky, v důsledku politického vývoje. Ale kdo to vzal vážně, byl Rádl. Ten ukázal, že čechoslovákismus nebo českoslovenství jako program má hluboký smysl a že filozoficky nebo filozoficko-politicky nebo politicky má opodstatnění v pojetí národa, které je jiné než to německé, rousseauovsky-herderovské. Tedy – Rádl výrazně prohlásil, že je třeba rozlišovat dvojí pojetí národa: zhruba pojetí politické nebo kulturní a pojetí přírodně jazykové. Jak lze pochopit ten ostrý útok Masarykův na Jungmanna než právě z těch důvodů? I když to tam nepřichází docela na světlo, musí se to najít mezi řádky. Nebezpečnost takového nerozpoznání mohu dokumentovat na mé polemice před lety, když přítomný Vaculík a nepřítomný Pithart napsali články, o kterých byly velké diskuse a Černý proti Pithartovi pak vystoupil velice ostře, jak mívával ve zvyku, ale velice diletantsky. Černý vůbec nepochopil za první Masaryka, protože např. Rádla jmenoval jako toho, kdo jenom dál vykládal Masaryka. Přičemž Rádl byl nejostřejší kritik Masaryka a Masarykových pozic právě v této věci, o níž Černý psal. Černý tam naprosto samozřejmě, s diletantským naivismem předpokládal Herdera. Jazykové a přirozené – on dokonce mluvil o přirozených základech jazyka, no to už je vrchol, to ani Herder takhle neměl. Ještě tu byl druhý nejvýznamnější myslitel našeho století, nebo alespoň poválečný. Patočka, který v přednášce v Socialistické akademii prohlásil, že jediná česká filozofie dějin je Palackého. A námitku, že tady je ještě Masarykova a Rádlova, prohlásil, že to není pojetí smyslu dějin českého národa, filozofie českých dějin. Zase nevyřčených předpokladem tohoto verdiktu je Herder. Patočka prostě neodmítl Herdera. Otázka metodologická: udělali jste ji předmětem diskuse? Zdali je vůbec možno o smyslu národních dějin hovořit, pokud ano, v jakém smyslu a do jaké míry? Vřele bych to doporučoval, protože to by byla příležitost provést revizi dosavadních diskusí a pokusit se najít základnu, na které se to dá stavět: aby to nebyla jen otázka sympatií a antipatií a takových autochtonních postojů, které vyvěrají aniž kdo ví odkud, jestli to převzal nebo jestli nebo jestli už se s tím narodil, nikdo pořádně nezkoumá. Bylo by to téma velice vhodné, protože to má blízko k filozofii, o níž si kdekdo myslí, že do toho může mluvit každý jak chce u dějin už si musí dát pozor.

Hejdánek (31)

Mně se tu líbilo, jak Červenka podtrhl to „hospodaření s dějinami“. Zdá se mi to metafora velice pěkná a to zejména proto, že má konotace, význačné staré konotace. Na počátku Dějin filozofie Rádl říká, že je třeba rozlišovat fakta přírodní a fakta bilanční. Tedy historik by měl pracovat nejen s těmi fakty „přírodními“, tedy s fakty v tom pozitivistickém smyslu, ale měl by bilancovat. A co to znamená bilancovat? Správně bilancovat může jenom ten, kdo chce investovat. Kdo jenom stále počítá, kolik toho v truhle má, ten vlastně nebilancuje. Bilancuje ten, který ví, kolik toho má v magacínu, kolik má objednáno, kolik zaplatil tomu nebo onomu, kde má jaké dluhy a tak dále, to je potom rozvrh do budoucna. Čili to „hospodaření s dějinami“, to je nejenom s těmi, co už uplynuly, ale s dějinami, které byly, jsou a budou. Bilancovat, abychom mohli investovat. To, co historikové vyhrabou v té minulosti, to především má sloužit k tomu, aby se mohlo investovat, oni mají posuzovat – v prvním kole – jestli to stojí za to vytahovat z balastu minulosti a skládat do té truhly, nebo to tam nechat, třeba další generace zjistí, že jako hlušinu jsme vyházeli drahokamy, to je možné, ale to je úkol, před kterým stojí každý intelektuál. Všechno to vytahat nemůžeme. Musíme si vybírat. Čili otázka investice. Mně se zdá, že to pojetí, možná že to není nejlepší termín, těch bilančních fakt, že je dost dobré.

A druhá věc je, že to má konotace ještě starší, že aspoň některým z Vás to naskočí, že hřivny nejsou proto, aby se zakopaly a dalo se všechno na to, aby pokud možno je nikdo neukradl a abychom hlavně neprodělali, ale že se investovat musejí, do něčeho je vrazit s tím rizikem, že je nezachováme,

ale také s tou nadějí, že z toho budeme mít užitek, desátý, stý nebo tisící. Takže je to tak trochu utilitární pohled na dějiny, ale otázka po smyslu dějin je otázka po tom, co z té minulosti můžeme vzít a investovat do své budoucnosti. Každý má jiné plány, každý bude investovat něco jiného, ale jde o to jestli z toho bude užitek nebo ne.